

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Petr Smolík

**Vztah učitele a žáka, kteří jsou přáteli na
Facebooku, se zaměřením na roli autority**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Petr Smolík**

Vedoucí práce: **PhDr. Marie Dlouhá**

Rok obhajoby: 2015

Bibliografický záznam

SMOLÍK, Petr. Vztah učitele a žáka, kteří jsou přáteli na Facebooku, se zaměřením na roli autority. Praha, 2015. 46 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Marie Dlouhá.

Abstrakt

Bakalářská práce si klade za cíl zjistit, jak ovlivňuje přátelství na sociální síti Facebook dvě odlišné skupiny, studenty a jejich učitele.

V teoretické části práce jsou popsány teoretické koncepty autority, vztahu učitele a žáka a sociologická teorie sebe prezentace. Představena je metodologie kvalitativního výzkumu, který byl založen na rozhovorech s informátory. Tyto rozhovory jsou následně analyzovány a interpretovány v další části práce.

Z práce vyplývá, že přátelství studentů a učitelů na Facebooku může mít vliv na jejich vztah. Sdílení informací na Facebooku může vést až k ukončení facebookového přátelství. Na druhé straně odhalování detailů ze soukromí učitelů pomáhá studentům nahlédnout na ně v jiném, ne tak formálním světle. Rovněž se ukázala důležitost autority v tomto vztahu a to, že učitelé a studenti přikládají důležitost odlišným aspektům autority.

Abstract

Bachelor thesis aims to find out the consequences of the fact that teachers and their students have become friends on Facebook.

Theoretical part of the work presents the concepts of authority, teacher-student relationship and self-presentation theory. The methodology of qualitative research is then presented. The research was based on interviews with informants. Interviews are then analysed and interpreted in the analytical part.

The study shows that friendship on Facebook can have an impact on teacher-student relationship. Sharing of informations on Facebook can even lead to termination of Facebook friendship. On the other hand, revealing background or private information of teachers helps students to see them in a different, not-so-formal light. The importance of authority in this relationship is also presented. Also, different aspects of authority are emphasized by teachers and students respectively.

Klíčová slova

Facebook, sebeprezentace, vztah učitele a žáka, autorita, sociální sítě

Keywords

Facebook, self-presentation, teacher-student relationship, authority, social networks

Rozsah práce: 67 324 znaků (Úvod až Závěr)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Petr Smolík

Poděkování

Poděkování patří vedoucí práce PhDr. Marii Dlouhé za ochotu, trpělivost a rady a tipy k provedení výzkumu. Dále bych chtěl poděkovat informátorům, že si našli čas k provedení rozhovoru a umožnili tak vznik výzkumu.

Institut sociologických studií

Projekt bakalářské práce

PŘEDPOKLÁDANÝ NÁZEV BAKALÁŘSKÉ PRÁCE: VZTAH STUDENTŮ
A UČITELŮ NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH, JEJICH PŘÁTELSTVÍ NA
FACEBOOKU SE ZAMĚŘENÍM NA ROLI AUTORITY

DIPLOMANT: Petr Smolík

KONZULTANTKA: PhDr. Marie Dlouhá

Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

Ve své práci bych se chtěl zabývat vztahy studentů a učitelů prostřednictvím Facebooku v posledních čtyřech letech studia na střední škole a jak tyto vztahy ovlivňují jejich interakce ve škole i mimo ni. Prostřednictvím kvalitativního výzkumu bych chtěl nahlédnout pod pokličku těchto vztahů a zjistit, jak je vnímají a interpretují jak studenti, tak učitelé. Důraz by byl kladen především na roli a formu autority ve vztahu učitel – student, která by mohla být v některých situacích, například při přílišném narušení soukromí jednoho z aktérů, podrobována zkouškám.

Teoretická východiska

Důvod, proč se zaměřuji právě na interakce učitelů a studentů na Facebooku, opírám o dílo E. Goffmana "Všichni hrajeme divadlo", které se věnuje sebereprezentaci jedinců v kontaktu tváří v tvář a na kterého pak následně navazuje J. Meyrowitz, který jeho přístup přizpůsobuje existenci elektronických médií. Ve světle těchto koncepcí se ukazuje Facebook jako místo, kde se propojují dříve oddělené regiony zákulisí a forbíny a spojují se ve střední zóně. Pokud tedy na Facebooku spolu interagují učitelé a studenti, tak se nutně dostávají napovrch soukromé informace a autorita učitelů tedy

bude nutně vyjednávána. Jako teoretický základ pro analýzu dat bych použil vymezení autority v práci A. Vališové "Autorita jako pedagogický problém a kolektiv", zejména její dělení autority na poziční, osobní a funkční. Toto dělení by se mělo posléze stát základem kódovacího schématu. Kódování bych doplnil o kódování otevřené, založené na principech zakotvené teorie Strausse a Corbinové a to pokud nastane situace, že se v datech objeví pro výzkumníka nové poznatky, jež nebudou zapadat do žádné z užitých teorií.

Cíle bakalářské práce

Cílem bakalářské práce je přiblížení a prozkoumání vztahů a interakcí učitelů a studentů na Facebooku, zejména vyjednávání a udržování autority ve vztahu učitel – student a jak jí také tyto případné vztahy či interakce mohou ovlivňovat.

Výzkumné otázky

- Jak se vyjednává autorita učitele před studenty, pokud spolu interagují na Facebooku?
- Může přátelství studenta a učitele na Facebooku ovlivňovat autoritu učitele před studenty?
- Může přátelství studenta a učitele na Facebooku ovlivňovat studentův pohled na učitele?

Metody a prameny

Metodou zkoumání bude kombinace kvalitativního polostrukturovaného rozhovoru se studenty a učiteli a "etnografické procházky", při které bych se chtěl s respondentem u počítače zaměřit na konkrétní jevy na Facebooku a jejich přímé komentování respondenty v reálném čase. Chtěl bych provést rozhovory se čtyřmi učiteli a jejich čtyřmi studenty a následně tyto rozhovory podrobit analýze. Studenti by měli být v posledních čtyřech ročnících výuky na středních školách.

Předpokládaná struktura bakalářské práce

- 1) Úvod
- 2) Teoretická východiska
- 3) Metody
- 4) Analytická část
- 5) Interpretace
- 6) Závěr a diskuse

Základní literatura k tématu

ARUM, Richard. *Judging school discipline: the crisis of moral authority*. 1. české vyd. Překlad Jan Jirák, Kateřina Jonášová, Irena Reifová. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, c2003, xii, 321 s. ISBN 06-740-1179-1.

GOFFMAN, E.: *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999.

MEYROWITZ, Joshua. *Všude a nikde: vliv elektronických médií na sociální chování*. 1. české vyd. Překlad Jan Jirák, Kateřina Jonášová, Irena Reifová. Praha: Karolinum, 2006, 341 s. ISBN 80-246-0905-3.

STRAUSS, E. a CORBIN, J.: *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1. vyd. Boskovice: Albert, 1999.

VALIŠOVÁ, Alena. *Autorita jako pedagogický problém a kolektiv*. Praha : Karolinum, 1998. 135 s. ISBN 80-7184-624-4

VALIŠOVÁ, Alena a kol. *Relativizace autority a její dopady na současnou mládež*. Praha : ISV, 2005. 314

OBSAH

OBSAH.....	1
ÚVOD.....	1
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	4
1.1 Vztah učitele a žáka.....	4
1.2 Autorita učitele.....	5
1.3 Teorie sebeprezentace.....	6
1.3.1 Forbína, zákulisí a střední zóna.....	7
1.4 Dosavadní poznání.....	8
2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	12
3 DATA A METODY.....	14
3.1 Úvod.....	14
3.2 Vzorek.....	14
3.3 Sběr dat.....	15
3.4 Scénáře rozhovorů.....	16
3.5 Úprava dat.....	16
3.6 Metody analýzy.....	17
3.7 Seznámení s informátory.....	18
4 ANALÝZA A ZJIŠTĚNÍ.....	20
4.1 Regiony.....	20
4.1.1 Zákulisí.....	20
4.1.2 Střední zóna.....	21
4.1.3 Forbína.....	23
4.2 Podoba autority vyjednávaná mezi učiteli a studenty na Facebooku.....	24
4.2.1 Autorita poziční.....	24
4.2.2 Autorita osobní.....	25
4.2.3 Autorita funkční.....	27
4.3 Otevřené kódování.....	29
4.3.1 Způsoby užívání Facebooku - studenti.....	29
4.3.2 Způsoby užívání Facebooku – učitelé.....	30
4.3.3 Komunikace.....	31
4.5 Reflexe výzkumníka.....	32
4.6 Budoucí výzkum.....	32
5 INTERPRETACE.....	34
5.1 Management regionů.....	34
5.2 Autorita.....	36
6 ZÁVĚR.....	37
7 POUŽITÁ LITERATURA.....	38

ÚVOD

Facebook se stává součástí každodenního života mnoha lidí a trávení času na něm patří k oblíbeným volnočasovým aktivitám. Přestože Facebook byl původně založen k posílení kontaktu tváří v tvář na univerzitních kampusech [Westlake, 2008: 23], jeho využití sahá v současné době mnohem dál. Jak ukazují studie, sociální sítě jsou využívány zejména mladými lidmi především ke konstrukci identity a vytváření sítí kontaktů z fyzického světa [Ellison et. al.: 2007, Larsen: 2007, West et. al.: 2009].

Ještě než se budeme věnovat ústřednímu tématu práce a to, jakou roli hraje konkrétně Facebook ve vztazích učitelů a studentů, podívejme se nejprve na to, co charakterizuje sociální sítě, ke kterým Facebook patří. Sociální sítě jsou online platformy, které umožňují uživatelům vytvářet soukromý či polo-soukromý profil, pomocí kterého si vytvářejí osobní vnitřní síť kontaktů a spojení [Boyd, Ellison: 2007]. Z této charakteristiky vyplývají dvě základní věci, které hrají roli ve vztazích žáků a učitelů. Zprvu se jedná o možnost vytváření profilů, tedy určitého druhu sebe prezentace, kterou Facebook poskytuje. Zadruhé je to důraz na sociální spojení, vytváření sítí facebookových přátel. Spojení s facebookovými přáteli jsou navíc – oproti kontaktu tváří v tvář – zviditelněná [Boyd, Ellison: 2007], stávají se tedy identitním znakem.

Facebook nyní využívá široké spektrum uživatelů a to včetně studentů a učitelů, což jsou skupiny, jimž se věnuje tato práce. Facebook se tak stává platformou, kde se učitelé a žáci mohou potkávat a interagovat spolu, stává se místem setkávání, které tito aktéři využívají ještě mimo kontaktu tváří v tvář.

Spojení učitelů a studentů na sociálních sítích vyvolává otázky ohledně vlivu tohoto spojení na jejich vztah a autoritu ve skutečném světě a naopak. Termín, který se na Facebooku používá, když jsou dva uživatelé elektronicky propojeni, je již zmiňované facebookové přátelství.

Nicméně termín přátelství může být problematický, má-li se hodnotit vztah studenta a učitele ve skutečném světě, neboť existuje přirozená formální hierarchie tohoto vztahu. Učitelé mají nad svými studenty určitou moc, která vyplývá z jejich postavení v rámci vzdělávací instituce, a to i v případě, že jsou učitelé se studenty spokojeni či k nim cítí sympatie [Ang: 2005]. Na přátelství na sociálních sítích je tedy potřeba nahlížet odlišně než na přátelství ve skutečném světě, neboť je v leccem

specifické – přátelství ve skutečném světě například nelze navázat pouhým kliknutím myši.

Některé složky vztahu studenta a učitele nabývají na sociálních sítích nových rozměrů. Propojení učitele a studenta, důležitá součást jejich vztahu, je vitální součástí vztahu na sociální síti [Creasey et. al.: 2009]. Uživatelé sociálních sítí se často potýkají s problémy ohledně soukromí, morálky a etickými otázkami ohledně zveřejňování informací [Livingstone: 2008, Rosenblum: 2007]. Přítomnost uživatelů z obou stran vztahu učitel-žák na sociální síti je tedy nabitá potenciálem ovlivňovat vztah studentů a učitelů, a to jak ve skutečném světě, tak v tom virtuálním.

Tento potenciál si v poslední době začaly uvědomovat i příslušné orgány pověřené tvorbou politik v oblastech školství. Vliv elektronické komunikace na vztah učitele a žáka se stává významným tématem nejen akademických diskuzí, ale i sociálních politik v příslušných oblastech. Některé země se v tomto ohledu rozhodly dokonce zasáhnout legislativně. Například v Izraeli vydalo ministerstvo školství v roce 2011 nařízení, podle kterého je „používání sociálních sítí k interakcím mezi studenty a učiteli zakázáno“ [Izraelské ministerstvo zahraničí: 2011]. To vyvolalo poměrně ostré reakce ze strany veřejnosti. Podobná opatření můžeme sledovat i na některých amerických školách. V New Yorku vydal odbor školství (orig.: Department of Education) nařízení, podle kterého by „za účelem udržení profesionálního a vhodného vztahu se studenty zaměstnanci neměli komunikovat na sociálních sítích se studenty, kteří momentálně navštěvují některou ze škol ve městě“ [NYC Department of Education, 2012]. Podobně se zachoval stát Missouri, kde v srpnu 2012 vešel v platnost dokonce zákon, který zakazuje styky studentů a učitelů v prostředí sociálních sítí. Zákon uvádí, že učitelé by neměli navštěvovat a udržovat „mimopracovní webové stránky, které umožňují výhradní přístup k současným či bývalým studentům“. V jiných zemích se rozhodli neřešit tuto problematiku legislativně, ale spíše doporučením. To se stalo například v Irsku, kde Školská rada zapracovala do svého kodexu pasáž o tom, že by učitelé měli zajistit, aby „veškerá komunikace se studenty (...) byla vhodná, a to včetně komunikace skrze elektronická média, například email (...) či sociální sítě“ [Irská Školská rada, 2012].

Přestože v České republice tento problém není zatím řešen legislativně, propojování učitelů a studentů skrze sociální sítě se děje i zde. To, že si tento fenomén vyžádal pozornost aktérů politik po celém světě, vypovídá o jeho důležitosti a potenciálních sociálních dopadech. Tato práce tedy může napovědět, jak moc jsou

obavy z výše uvedených zemí na místě v kontextu České republiky.

Jak ukazují současné trendy, je otázka vztahu učitele a žáka stále velmi vděčným tématem akademických diskuzí i tvůrců sociálních politik, proto jsem se rozhodl ji zkoumat.

Tato práce se zabývá tím, co se stane, když se přáteli na Facebooku stanou lidé, jejichž vztah by se mimo Facebook dal přátelstvím nazvat jen stěží – učitel na střední škole a jeho student. Za účelem prozkoumání vztahu studenta a učitele, na který je práce zaměřena, se budu soustředit na interakce studentů a učitelů v prostředí Facebooku. Budu se také snažit zjistit, zda přítomnost uživatelů z řad studentů a učitelů na Facebooku má nějaký vliv na autoritu učitele. Autoritu chápu jako utvářenou oběma stranami vztahu – nositelem autority i tím, kdo autoritu přijímá. Z tohoto důvodu jsem ve svém výzkumu pracoval vždy s dyádami učitel-žák, tedy každý učitel má ve výzkumu protipól ve formě svého studenta a naopak.

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

V této části práce představím čtenáři teoretické koncepty, které jsou základem pro analýzu nasbíraných dat. Teoretické zdroje se zaměřují na oblasti, které se vážou k mému výzkumnému záměru. Nejdříve popíši to, jak je v literatuře zachycen vztah učitele a žáka, poté se budu věnovat roli autority v tomto vztahu a jejímu dělení na jednotlivé aspekty, z nichž se skládá. Následně osvětlím teorii sebe prezentace tak, jak ji ve svém díle popsal E. Goffman a kterou následně aktualizoval J. Meyrowitz pro prostředí elektronických médií, v mém případě Facebooku. Tato teorie sloužila jako základ pro kódovací schéma, jímž jsem v další části práce analyzoval získaná data. Toto teoretické ukotvení jsem zvolil z důvodu, že v prostředí Facebooku jsou dobře patrné rozdíly mezi jednotlivými regiony, ve kterých lze identifikovat sebe prezentativní strategie jednotlivých uživatelů. Zároveň dochází k určitému již zmiňovanému posunu, který přináší setkávání učitelů a studentů na Facebooku. Tento posun by teoreticky mohl hrát roli v práci s regiony. Zajímá mě, zda se žáci o učitelích dozvídají více, či jak přesně jejich interakce v prostředí Facebooku probíhají. Na závěr kapitoly představím druhou část literatury týkající se tématu, dosavadní výzkumy a poznání a to, proč téma považuji za důležité.

1.1 Vztah učitele a žáka

Většina lidí se v určité fázi svých životů stává studenty a tím pádem přichází do styku s učiteli. Vztah učitel-žák je součástí klimatu třídy. Vztah učitel-žák je mezilidský vztah, který ovlivňuje průběh i výsledek učitelova vyučování, žákova učení se, kvalitu vzájemné spolupráce učitele a žáka, sociální percepci, emocionální a motivační aspekty výuky. [Průcha, 2009] Vztah učitele a žáka je dynamický a vyvíjí se v čase. Tradiční autoritativní pojetí výuky, založené na mocenském postavení, je nahrazováno liberálním a demokratickým přístupem, který klade důraz na individuální zkušenosti žáků. V současné době se do centra pozornosti dostává žák, učitel má být jeho příkladem [Kolář, 1999].

Učitelé jako autorita na školní půdě hrají velice důležitou roli v tom, zda studenti

mají či nemají rádi školu a tím pádem mají i zásadní vliv na jejich úspěšnost v ní [Hallinan, 2008: 271]. Vztah studenta a učitele je jedním z klíčových vztahů v životě každého z nás a učitelé mohou sloužit i jako vzory pro dospívající studenty [Williams, 2004: 432]. Zároveň se ukázalo, že studenti, kteří mají školu rádi, v ní jsou obecně úspěšnější. Povaha vztahu učitele a studenta může ovlivňovat výsledky studenta ve škole a důležitou součástí tohoto vztahu je autorita učitele, pomocí jejíž funkční složky učitel ovlivňuje a kontroluje výsledky svých studentů. Autorita učitele není neměnná a v průběhu času může doznávat změn. Jednou ze změn, které jsem v úvodu ukázal jako ovlivňující vztah učitele a žáka, je setkávání se na Facebooku. Jakou přesně roli Facebook hraje, na to jsem se snažil přijít ve svém výzkumu.

Vztah učitele a žáka provází člověka od útlého věku na základní škole až prakticky do dospělosti – u některých na vysoké škole. Pro potřeby mého výzkumu jsem si určil za cíl zkoumat studenty středních škol, tj. ve věku cca 15-18 let. Pro tuto skupinu studentů jsem se rozhodl z důvodu, že v tomto věku mohou být stále ještě ovlivňováni a výchovně usměrňováni, zároveň si však začínají budovat svoje vlastní osobnosti a probíhá u nich dospívání. Během dospívání se studenti identifikují se vzory, kterými mohou být například i učitelé. Ti také mají vzhledem ke své formální pozici ve vzdělávací instituci možnost ovlivňovat tyto dospívající mladé lidi, což je činí zajímavým předmětem zkoumání. Zajímá mě, co se stane, když se tyto dva zdánlivě odlišné světy propojí na Facebooku.

1.2 Autorita učitele

Ve své práci se zaměřuji na důležitou součást vztahu učitele a žáka - autoritu učitele. Pod tímto jevem si můžeme představit celou řadu věcí, obecně je to ale oprávněnost činit rozhodnutí [Washburne, 1999: 391]. Autoritu autoři definují různě, já jsem se z pro potřeby své práce rozhodl použít následující definici. Autoritu lze vymezit jako významnou formu uskutečňování moci, která je založena na uznání oprávněnosti, legitimacy, vlivu určité osobnosti, instituce nebo skupiny [Vališová, 1998: 14]. Autoritu učitele lze v zásadě dělit na dvě skupiny: *formální*, tedy takovou, která vyplývá z úředního postavení učitele jako zaměstnance instituce, která poskytuje vzdělání a *neformální*, tedy autoritu, jež studenti dobrovolně přijímají [Vališová, 1998: 13].

Klíčovým rozřazením je dělení autority na osobní, poziční a funkční. Osobní

autorita představuje přirozený vliv pramenící z individuálních vlastností, schopností a dovedností jedince [Vališová, 1998: 16]. Jedná se tedy o charakterový souhrn schopností a dovedností člověka, která nesouvisí s jeho pozicí. Na druhé straně je autorita poziční, kterou jedinec získává tím, že zastává určitou pozici v systému organizace či instituce. Tento druh autority je úředně a oficiálně předaný, získávaný. Autorita funkční představuje vliv daný plněním úkolů, kvalitou výkonu určité sociální role či funkce. Tato je získaná plněním očekávání ostatních lidí, nadřízených, podřízených i kolegů [Vališová, 1998: 16].

Toto dělení jsem zvolil kvůli tomu, že v sobě zachycuje obě strany vztahu, zaměřuje se tedy jak na nositele autority, tak na jejího příjemce, což je pro mou práci důležité, neboť zkoumám právě obě strany tohoto vztahu v konkrétní dvojici. Tyto tři kategorie se posléze spolu s teorií sebe prezentace staly základem kódovacího schématu, na jehož základě byla analyzována sebraná data.

1.3 Teorie sebe prezentace

E. Goffman ve svém díle *The Presentation of Self in Everyday Life* (1956, český překlad vyšel pod názvem *Všichni hrajeme divadlo: sebe prezentace v každodenním životě* v roce 1999) vytvořil teorii sebe prezentace a definoval tzv. “dramaturgický přístup” v sociologii. Tento přístup pracuje s divadelními analogiemi v rámci mezilidské komunikace, kde na jedné straně stojí vystupující a na druhé straně publikum. Podrobně jsou rozebrány zejména aspekty vystupujícího, jenž vystupuje ve své roli před publikem. Tuto teorii jsem zvolil proto, neboť se zaměřuji na interakční rovinu vztahu učitele a žáka.

Každý jedinec je vlastně souborem několika sociálních rolí, které se snaží prezentovat před svým okolím. Tato představení se pak odehrávají v odlišných regionech a prostorech. Goffman identifikuje dichotomické lokace. Jednak je to místo, kde probíhá samotné představení a jednak místo, kde probíhá příprava na toto představení či “dramatizaci” sociální role. Goffman tato místa nazývá regiony, které definuje jako “místo do určitého stupně ohraničené bariérami vnímání. Regiony se mezi sebou liší stupněm ohraničenosti a dělí se též podle komunikačních prostředků, v nichž se bariéry vnímání vyskytují“ [Goffman 1999: 108].

Přední region (či forbína) je prostor, kde probíhá samotné představení a autor ho přirovnává k divadelnímu jevišti. V tomto prostoru není prostor pro nácvik představení, to, co se odehraje v předním regionu, již nelze vzít zpátky. Přestože se člověk může snažit prezentovat určitým dojmem, publikum je na něm nezávislé a vytváří si z představení dojem vlastní, který nemusí být v souladu se záměrem vystupujícího. Upřednostňovaná fakta jsou prezentována na forbíně, z čehož lze vyvodit, že ta potlačovaná se objevují v regionu zadním (neboli v zákulisí) [Goffman 1999: 108].

Zákulisí je místo, kde “se může účinkující uvolnit; může odložit svou fasádu, přestat recitovat svou roli a vystoupit z ní” [Goffman 1999: 113]. Je to místo, které je ze své podstaty před publikem skryto a do nějž mu není umožněn přístup, místo, kde se vystupující připravuje na stylizaci do své role. Ostatně oba regiony lze poměrně dobře ilustrovat i na příkladu učitele například na střední škole, což koresponduje s cílovou skupinou tohoto výzkumu. Pokud má učitel výuku, musí své vystupování korigovat vzhledem k potřebám publika, tedy jeho studentů. Toto představení však po uplynutí určité doby skončí a učitel se po dobu přestávky uchýlí do kabinetu či sborovny, přičemž tyto prostory lze chápat jako zákulisí. Může se zde uvolnit a zároveň se připravit na další vystoupení před svým publikem, očekává se, že vpluje zpět do jemu příslušící role. Goffman jako důležitý aspekt zákulisí uvádí fakt, že je to prostor, kam “pokud někoho (...) vpustíme, můžeme tím kompletně změnit jeho mínění o nás a zdiskreditovat se tak.” [Goffman 1999: 113].

1.3.1 Forbína, zákulisí a střední zóna

Facebook se ve světle koncepcí E. Goffmana, které představil ve svém díle *Presentation of self in everyday life* [Goffman: 1999] a které následně upravil J. Meyrowitz pro nová média ukazuje jako místo, kde se propojují dříve oddělené regiony zákulisí a forbíny a spojují se ve střední zóně. Meyrowitz tvrdí, že regiony nejsou konkrétní fyzické lokality, ale v prostředí nových médií spíše odlišné vzorce informačních toků [Meyrowitz 2006: 52]. Při komunikaci skrze elektronické médium například pomocí Facebookem implementovaného chatu existuje zdánlivá blízkost mezi komunikujícími osobami, která však vůbec nesouvisí s jejich fyzickou polohou.

Meyrowitz rovněž zavádí nový region ke Goffmanově forbině a zákulisí, střední zónu. „Chování střední zóny se objevuje, když diváci získají přístup k pohledu jakoby ze strany jeviště. To znamená, že vidí části tradičního zákulisního chování společně s tradiční jevištní oblastí; mohou sledovat, jak se aktér pohybuje mezi zákulisím a jevištěm tam a zpátky“ [Meyrowitz 2006: 43-44].

Pokud tedy na Facebooku spolu interagují učitelé a studenti ve vztahu, který je samotným médiem definován jako přátelství, tak se dostávají na povrch soukromé informace a autorita učitelů tedy je pravděpodobně vyjednávána. Může zde docházet i k dezinformacím či nedorozuměním, kdy si například student na základě informací, které zjistí z učitelova profilu na Facebooku, může vytvářet domněnky, jež mohou mít vliv na učitelovu autoritu, konkrétně na její funkční a částečně i poziční aspekt. Právě výměna těchto informací a její důsledky mě budou zajímat.

Výměna těchto informací umožňuje, aby se uskutečňovaly nové interakce a šířily nové informace, které by si – v mém konkrétním případě – učitel a žák dříve nemohli tak snadno předat. Tyto informace by mohly mít vliv na vztah učitele a žáka, potažmo na učitelovu autoritu. Lidé se stejným statusem ve společnosti mají obvykle přístup ke stejným situacím neboli informačním systémům. [Meyrowitz 2006: 54] Tento dříve platný obecný vztah dostává s příchodem nových médií značné trhliny. Dnes každý, kdo má přístup k internetu, se může alespoň částečně na chvíli ocitnout ve světě kohokoli jiného – oblíbeného politika, herce či zpěváka a jejich status může být značně odlišný.

V důsledku užívání nových médií došlo k rozsáhlé změně uspořádání sociálních prostředí [Meyrowitz 2006: 54].

1.4 Dosavadní poznání

Ve své práci zkoumám vztah studentů a učitelů a to, jak jej ovlivňuje fakt, že jsou propojeni v prostředí Facebooku. Vycházím z předpokladu, že na Facebooku existuje potenciál změny mocenských vztahů mezi skupinami studentů a učitelů. Vztah těchto dvou skupin na Facebooku je charakteristický tím, že na povrch mohou vyplouvat informace ze soukromí uživatelů – v Goffmanových termínech ze zákulisí.

Existuje řada výzkumů, které se zabývají obecně implementací informačních technologií do výuky a zejména vlivu této implementace na studijní výsledky žáků, samotné vztahy učitele a žáka v tomto kontextu tak často předmětem zkoumání nejsou.

Roli implementace technologií do procesu výuky se v České republice věnuje výzkum Kláry Šed'ové a Jiřího Zounka [Šed'ová, Zounek in Švaříček, Šed'ová a kol.: 2014] *ICT a moc před tabulí*. Tento výzkum se zaměřuje primárně na zavádění „informačních a komunikačních technologií do prostředí školy a jeho důsledky pro výchovně-vzdělávací proces“ [tamtéž: 260].

Tento výzkum se zabývá otázkou, zda zapojení ICT¹ do výukové práce učitele nějakým způsobem ovlivňuje mocenské² vztahy mezi učitelem a žáky. Na základě analýzy rozhovorů autoři vytvořili trojí typologii učitelů. Prvním typem jsou *surfaři*, kteří přítomnost ICT vítají a osvojují si práci s nimi. Oproti tomu *obranáři* přítomnost ICT vesměs ignorují a „staví obranné valy vůči požadavku technologizovat výuku“ [tamtéž: 267]. Posledním typem jsou ambivalentní, kteří „chtějí dokázat svoji kompetentnost implementací ICT a zároveň se tuto kompetentnost snaží demonstrovat skrze vyzdvihování netechnologických aspektů své profesionality“ [tamtéž: 268]. Učitelé z této studie tedy nějak pracují s technologiemi ve výuce, aby si potvrdili svou pozici a přitom si zachovali autoritu.

Vzhledem k povaze této práce je pravděpodobné, že učitelé z mnou zkoumaného vzorku se budou dle typologie Šed'ové a Zounka řadit nejspíš k podtypu *surfaři*, neboť využívají Facebook jako nástroj ke komunikaci se studenty a jsou tedy nakloněni užívání ICT ve výuce. Autoři o svém výzkumu hovoří jako o „slepé skvrně odborného diskurzu“ [tamtéž: 285], z čehož vyplývá, že se jedná o v České republice zatím nepřilíživě probádanou oblast zkoumání.

Studie zabývající se vztahem učitele a žáka v prostředí sociálních sítí k tomuto vztahu přistupují zpravidla hodnotícím způsobem – autoři se snaží dopátrat, zda facebookové propojení má na vztah učitele a studenta pozitivní, nebo negativní vliv, ale samotné interakce, kterými se zabývá můj výzkum, autoři neřeší. Prozkoumáním těchto interakcí v příslušných dvojicích učitel-žák tato práce může nabídnout, jak se liší percepce tohoto vztahu a jeho komponent oběma stranami.

Autoři, kteří zdůrazňují pozitivní vliv přítomnosti učitelů a žáků na Facebooku, si všímají kladného vlivu tohoto propojení, které může „vést k lepším studijním výsledkům studenta“ [Mazer et. al.: 2007: 14]. Přišli také na to, že informace (rodinné fotografie, prezentace názorů atp.) zveřejněné pomocí učitelovy sebeprezentace na facebookovém profilu pomáhají studentům vidět učitele v „klidných, obyčejných

---

1 Informační a komunikační technologie (pozn. aut.)

2 Termín analogický k autoritě či kázni, jak uvádějí autoři výzkumu (pozn. aut.)

sociálních situacích na rozdíl od tradičního prostředí ve třídě (...) což může vést k tomu, že studenti začnou vnímat podobnosti mezi nimi a vyučujícím“ [tamtéž: 13].

K podobným závěrům dospěli i výzkumníci Teclehaimanot, Hickman [2011] ve své práci. Autoři v tomto případě došli k závěru, že „když si student a učitel lépe rozumějí na základě informací na Facebooku, existuje potenciál ke zlepšení jejich vztahu a zkušeností ve třídě, což by mělo vést k lepším studijním výsledkům“ [tamtéž: 27]. Tyto dvě studie tedy uvádějí veskrze pozitivní vlivy přátelství studentů a učitelů na Facebooku.

Konkrétně z prostředí středních škol – tedy cílové skupiny mého výzkumu – je i studie Asterhan et. al. [2013]. Okolnosti vzniku této studie jsou však velmi specifické, tato práce o propojení studentů a učitelů na Facebooku byla napsána v Izraeli v návaznosti na nařízení tamějšího ministerstva školství, které zakázalo komunikaci mezi studenty a učiteli na sociálních sítích. Zhruba rok po tomto zákazu se ukázalo, že řada učitelů na středních školách stále udržuje kontakt se svými studenty pomocí Facebooku. Ze 178 dotazovaných to bylo 40% učitelů. Učitelé z tohoto výzkumu zdůrazňují potřebu dozoru dospělého na sociální síti, Facebook je tedy v tomto případě vnímán jako místo kontroly, kde se učitelé cítí povinováni zasahovat vůči nežádoucím jednáním. Učitelé tedy uplatňovali svou autoritu při řešení vzniknuvších problémů. Řada z nich uvádí, že musela zasáhnout poté, co na Facebooku detekovali „případy kyberšikany, nenávistné skupiny či studenty v emočních nesnázích“ [Asterhan et. al. 2013: 3]. Společným tématem, které se ve výpovědích učitelů objevovalo pravidelně, bylo téma stírání hranic. Autoři vytvořili tři podtypy. Zaprvé *hranice soukromí*, kde učitelé vyjadřovali obavu z toho, že studenti získají přístup k soukromým informacím učitelů a zároveň, že učitelé budou moci nahlédnout na „nechtěné aspekty soukromých životů studentů (...) což s sebou přináší určitou zodpovědnost“ [Asterhan et. al. 2013: 4]. Dále to pak byly *hranice autority vs. intimacy*, kde se učitelé vyjadřovali v tom smyslu, že jim Facebook sice napomáhá ke zlepšení vztahů se studenty a jejich vzájemnému přiblížení, nicméně to občas vedlo k nevhodným oslovováním, např. 'kamaráde' a učitel musel následně vysvětlovat, že mezi nimi existuje určitý rolový a statusový rozdíl. Posledním podtypem jsou *hranice profesní a volnočasové*, kde učitelé poukazovali na rozpor mezi tím, že komunikovat přes Facebook je velmi snadné a tím, že pokud jsou na Facebooku neustále k dispozici pro „pracovní“ záležitosti, nabourává jim to jejich volný čas. Rovněž se objevily obavy učitelů, že studenti na této komunikaci nezdravě závisí a místo toho, aby se pokusili problém vyřešit sami či se

svými vrstevníky, obrací se na učitele.

Rambe a Ng'ambi [2014] ukazují, že změna vztahu učitelů a žáků je možná díky specifickým kategoriím interakcí, které rozčlenili následujícím způsobem. Na základě analýzy identifikovali několik druhů těchto interakcí: *prolamování hierarchie*, což jsou interakce na Facebooku, ve kterých se stírají hranice přirozené hierarchie. Možnost komunikovat soukromě a dokonce anonymně „pomohla studentům překonat statusovou hierarchii imanentní pro komunikaci tváří v tvář“ [tamtéž: 320]. Díky této možnosti se i studenti s nižším sebevědomím či obavou ze zesměšnění nebáli pokládat učitelům otázky, ke kterým se v hodinách neodhodlali. Dalším relevantním druhem interakce je *vertikální dohled a narušení soukromí*. Do této kategorie spadají interakce, ve kterých studenti vyjadřovali obavy z dohledu jejich učitele na Facebooku a potenciálního nežádoucího narušování soukromí.

Dalším druhem výzkumů v této oblasti jsou výzkumy, které zkoumají zapojení Facebooku přímo do vzdělávacího procesu například opět v prostředích univerzit. Příkladem takovéto práce je studie Manca a Ranieri [2013], kde byl kurz na univerzitě veden výhradně v rozhraní Facebooku. Tito autoři se věnují výhradně problematice zvládnutí technologických aspektů výuky. Používání Facebooku přímo při výuce však nebylo podmínkou pro účast v této práci, přestože někteří z učitelů jej k těmto účelům používali, důležitější pro účely mé práce je propojení uživatelských profilů studentů a učitelů a důsledky, které z tohoto propojení plynou.

2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Na základě výše uvedené literatury se ukázalo, že facebookové přátelství studenta a učitele na Facebooku může mít vliv na jejich vztah. Studie poukazují na to, že interakce probíhající na Facebooku mohou ve svých důsledcích modifikovat tento vztah. V této práci budu zkoumat konkrétní dyády učitel-žák, abych prozkoumal konkrétní vztah dvou lidí. Moje hlavní výzkumná otázka proto zní:

- *Jaký vliv má facebookové přátelství učitele a studenta na jejich vztah?*

Obě strany mohou prostřednictvím Facebooku získávat zákulisní informace, ke kterým je na Facebooku snadnější přístup. Facebookové přátelství je realizováno skrze interakce mezi učitelem a žákem v prostředí tohoto elektronického média. Tyto interakce mohou být dvojí – aktivní a pasivní. Do aktivních interakcí lze zařadit například komunikaci skrze Facebookem implementované chaty či komentování příspěvků či fotek, zatímco pasivními interakcemi rozumíme prohlížení informací na profilu uživatele. Mě v tomto kontextu zajímá, jak tyto interakce vypadají, jaké prostředky uživatelé – ať už učitelé nebo žáci – používají, jak pracují se zákulisím.

Vzhledem k tomu, že ve své práci pracuji s dyádou učitel-žák, konkrétní dvojicí, bude možné analyzovat, jak jsou různé způsoby sebe prezentace myšleny uživateli, kteří je produkují, ale také půjde posoudit, jak je druhá strana přijímá.

Interakce na Facebooku zřejmě mají vliv na autoritu učitele, která může v průběhu času doznávat změn. Abych problematice lépe porozuměl, bude mě zajímat, co (pokud něco) učitelé dělají pro to, aby měli před svými studenty autoritu. Tedy:

- *Jaké způsoby v prostředí Facebooku používají učitelé k udržování autority (pokud nějaké)?*

Účinky zmíněných způsobů bude možno posoudit i z pohledu žáků, konkrétně jak (a jestli) na ně působí, jak pomáhají formovat názor na učitele jako autoritu. Zajímat mě v tomto případě bude také kontext, v jakém studenti a učitelé využívají Facebook, abych pochopil, zda jde o účelné budování autority, nebo o problém zvládnání technologií ve

výuce [viz Zounek, Šed'ová: 267]. Zvládnutí technologie u učitelů je nepochybně dané již výběrem informátorů – jak ukáží dále, byli vybíráni ti učitelé, kteří Facebook mají a běžně na něm se studujícími interagují. Vycházím však z předpokladu, že i každodenní přítomnost uživatele Facebooku může vést k různým způsobům užívání a znalostí této sociální sítě. To pak může vést k situacím, kdy si učitelé určitým způsobem myslí, že budují autoritu, studující ji ale vnímají a přijímají jinak. Právě tyto situace může podhalit můj výzkum.

3 DATA A METODY

3.1 Úvod

Pro potřeby své práce jsem zvolil kvalitativní přístup zkoumání a to primárně z toho důvodu, neboť jsem se rozhodl zkoumat vždy k sobě příslušné dvojice studenta a učitele a jejich vztah jako dyádu. Zajímá mě, jak vypadá vztah učitelů a studentů v prostředí Facebooku a jak učitelé udržují svou autoritu. Tento vztah prozkoumám v konkrétních dvojicích. S pomocí kvalitativního přístupu je možné prozkoumat tyto procesy a konkrétní případy, jež jsou součástí těchto fenoménů. Jeho nevýhodou může být fakt, že získané výstupy nemusí nabývat obecné platnosti [Hendl 2005: 52-53]. Kvalitativní přístup se využívá k tomu, aby mohl výzkumník porozumět kontextu, v němž probíhá lidské jednání [Creswell 2007: 40], což je rovněž vhodné pro tuto práci, neboť mě toto jednání zajímá kontextuálně, na základě znalosti užívání určité technologie, v mém případě Facebooku.

3.2 Vzorek

Respondenty jsem vybíral na základě několika kritérií. Ve své práci mám dvě skupiny respondentů – studenty a učitele. Hlavní podmínkou pro učitele bylo, aby byli na Facebooku aktivní a komunikovali na něm nějakým způsobem se studenty. To jsem volil kvůli tomu, aby bylo možné tyto interakce následně zkoumat. Učitelé museli učit na střední škole nebo jejím ekvivalentu (např. pozdější ročníky víceletých gymnázií) tak, aby jejich studenti byli zhruba ve věku 15 – 18 let. Pro toto kritérium jsem se rozhodl z důvodu, že tito studenti mají zpravidla kladný vztah k moderním technologiím a sociálním sítím a jsou na nich aktivní [Lashinsky 2010]. Zároveň jsou již ve věku, kdy si na prahu dospělosti vytvářejí názory na ostatní. Pravděpodobnost toho, že se učitel a student stanou facebookovými přáteli má tendenci se zvyšovat, čím blíže jsou tito uživatelé k sobě věkově, neboť Facebook spojuje především uživatele ze stejných či podobných věkových skupin [Wilson et. al.: 2012].

Každého z učitelů, se kterým jsem provedl rozhovor, jsem následně požádal, zda by mi nemohl poskytnout kontakt na některého ze svých studentů, se kterým

komunikuje na Facebooku. Každý učitel má tedy ve výzkumu protiklad ve formě svého studenta – v jednom případě se jedná o bývalého studenta, respektive studentku, neboť se v jeho současné třídě nenašel student, který by se chtěl na výzkumu podílet. Stále ale platilo pravidlo toho, že spolu museli na Facebooku aktivně komunikovat.

Kontakty na respondenty – učitele jsem získával různými způsoby. Kontakt na prvního z nich jsem získal přes známého. Dalšího učitele jsem sehnal na gymnáziu, které jsem navštěvoval a o kterém jsem věděl, že také Facebook používá ke komunikaci se studenty. Na dalším gymnáziu jsem si vytipoval dalšího učitele, na kterého jsem narazil náhodně na Facebooku a který mi doporučil poslední respondentku – učitelku, se kterou jsem provedl rozhovor. Každý učitel mi následně poskytl kontakt na několik svých studentů, se kterými jsem doplnil rozhovory tak, aby každý učitel měl svůj protipól ve formě svého žáka.

Provedl jsem tedy 8 rozhovorů se sedmi muži a jednou ženou. Co se týče regionů, nejvíce zastoupena byla Praha, jeden respondent byl z Vlašimi. Velikost vzorku byla daná saturací výzkumného tématu.

3.3 Sběr dat

Celkem se tedy uskutečnilo 8 rozhovorů, tj. 4 páry učitel-žák. Rozhovory s učiteli jsem uskutečňoval v prostorách školy, kde učili, a to většinou v jejich pauze mezi hodinami buď v kabinetu, nebo v jiných prostorách v budově. Se studenty jsem se pak scházel v jejich volném čase, většinou v odpoledních hodinách po skončení vyučování. Oznámil jsem jim, že výzkum je anonymní a že si rozhovor budu nahrávat. Dále jsem je poprosil, zda by si mohli přinést notebook nebo jiné elektronické zařízení, které používají, a ukázat mi jejich profil na Facebooku. Rozhovory trvaly zpravidla kolem 30-45 minut.

Metodou pro sběr dat se pak stala kombinace polostrukturovaného rozhovoru s etnografickou procházkou tak, jak ji popisuje Marie Dlouhá [2012] ve své práci, jež se dotýká problematiky vedení etnografického zkoumání v době internetu. V této „procházce“ jde o to nalézt „řešení toho, jakým způsobem spojit pozorování jednání v prostředí (...) s tím, jak svoje jednání interpretují samotní aktéři“. Metoda je založená na spojení metod etnografie virtuálních prostředí, pozorování a polostrukturovaného rozhovoru. [Dlouhá 2012: 173]

Ve výsledku jsem tento přístup aplikoval tak, že jsme během rozhovoru měli s respondentem zapnutý počítač, na kterém mi ukazoval a popisoval svůj profil na Facebooku. Respondenti popisovali nastavení profilu, přátel, skupin a všeobecně všeho, co se nachází v rozhraní tohoto elektronického média a považovali to za relevantní sdělit v rámci rozhovoru.

Značnou výhodou tohoto přístupu bylo, že jsem se tím ocitl Goffmanovou terminologií v zákulisí jejich profilu, tedy na místě, kam se normálně nikdo nemá možnost dostat. Šlo o ryze osobní prostředí jednotlivých uživatelů Facebooku, ve kterých se nejčastěji pohybují [Dlouhá 2012: 174].

Naopak nevýhodou tohoto přístupu může být fakt, že respondenti se při osobním rozhovoru mohou zdráhat uvádět některé informace v protikladu třeba k výzkumu, který by probíhal pouze online a byl anonymní. Rozhovor představuje výzkumný nástroj, kdy jsou data získávána prostřednictvím interakce zpovídajícího a zpovídáného [Brinkmann in Given 2008: 470]. Data tedy byla utvářena v návaznosti na moji přítomnost.

3.4 Scénáře rozhovorů

Pro potřeby výzkumu jsem měl připravené dva scénáře rozhovorů – jeden pro učitele a druhý pro studenta. Oba scénáře byly rozděleny do tří částí a lišily se v detailech, například učitelé hovořili obecně o své autoritě ve třídě, zatímco studenti hodnotili autoritu jejich konkrétního učitele. V první části scénářů jsem se ptal obecně na to, jakým způsobem využívají respondenti Facebook a jaké způsoby sebe prezentace na něm využívají. Druhá část scénáře se věnovala autoritě a vztahu se studenty (respektive učiteli) a poslední třetí tomu, jak si myslí, že se tento vztah bude vyvíjet či měnit do budoucna.

3.5 Úprava dat

Dalším krokem, který jsem provedl, byly přepisy rozhovorů. Rozhovory jsem přepisoval slovo od slova a zároveň jsem do nich zařazoval poznámky z „etnografické procházky“, při které mi respondenti ukazovali svůj profil na Facebooku.

3.6 Metody analýzy

Následně jsem přistoupil k samotné analýze dat, která byla kombinací dvou druhů teoreticky zakotveného a otevřeného kódování. Kódování probíhalo ručně na papíře, kdy jsem si barevně označoval segmenty přepisů podle vytvořených kódů.

Základem kódovacího schématu se stala kombinace teoreticky zakotveného a otevřeného kódování. Využíval jsem dva typy teoreticky zakotveného kódování. Zaprvé jsem kodoval regiony podle teorie E. Goffmana a J. Meyrowitze – forbínu, zákulisí a střední zónu. Tyto kódy zachycovaly úseky dat, kde respondenti popisovali jak interagují na sociální síti, jak jednotlivé interakce uskutečňují v rámci těchto regionů a jak tyto regiony manageují. Kód forbína tedy představoval přední region, kde se informátoři sebezprezentují vůči publiku. Dále pak kód zákulisí reprezentoval zadní region, tedy místo, kde mají být informace pro určité publikum skryty, no a konečně kód střední zóna jako prostor, který vzniká syntézou těchto dvou regionů a kde určití diváci mohou nahlédnout jak na forbínu, tak částečně i do zákulisí.

Dalším druhem teoreticky zakotveného kódování pak bylo kódování různých aspektů autority tak, jak je popisuje A. Vališová. Ve výpovědích jsem tedy nejprve identifikoval pasáže, kde respondenti hovořili o autoritě. V druhém kroku jsem pasáže věnující se autoritě rozčleňoval k jednotlivým kódům podle toho, na který z aspektů (osobní, poziční, funkční) ten který respondent dával důraz.

Tato dvě teoreticky zakotvená schémata jsem pak ještě doplnil o otevřené kódování, které sloužilo k objevování jevů a souvislostí nezávislých na představených teoriích. Na základě otevřeného kódování jsem pak v datech identifikoval několik kódů, zachycujících témata týkající se mých výzkumných otázek, která se v rozhovorech opakovala a tím pádem se ukázala jako relevantní pro výzkum. Zajímaly mne pasáže, které se věnovaly vztahu mezi učitelem a žákem a doposud nebyly zahrnuty. Otevřený kód, který vzešel z analýzy, byla *komunikace*. Tento kód představuje situace, kdy respondenti hovořili o tom, jak informátoři na Facebooku komunikují s ostatními uživateli, zejména s učiteli. Dále se objevil kód *autorita*, kterým jsem identifikoval pasáže přepisů, kde respondenti hovořili o jejich obecných představách o autoritě mimo vztah učitele a žáka. Dalším kódem je pak kód *budoucnost*, kterým jsem označoval části přepisů, kde informátoři hovoří o tom, jak si myslí nebo chtějí, aby se jejich vztah

vyvíjel nadále, například až ze školy odejdou. Kód *Facebook obecně* pak zachycoval názory respondentů na Facebook jako sociální síť a médium v obecné rovině, tedy určitý kontext užívání této sociální sítě, důležitý pro pochopení způsobu interakcí. Posledním otevřeným kódem byla *zed'* jako specifické místo v rozhraní Facebooku.

3.7 Seznámení s informátory

Nyní představím můj vzorek respondentů pomocí několika základních charakteristik, na které jsem se jich ptal v rozhovorech. Každý učitel má svůj protipól ve výzkumu v podobě svého studenta a naopak, pro snazší orientaci jsem zvolil stejná začáteční písmena jejich anonymizovaných jmen, aby se v nich čtenář mohl lépe orientovat. Pro lepší orientaci budu vždy za citací uvádět, zda se jedná o studenta či učitele. Každá z odpovídajících dvojic je pak facebookovými přáteli, což umožňuje, aby si mezi sebou vyměňovali informace.

Zde jsou tedy základní demografické údaje mých komunikačních partnerů:

Informátor	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Student/učitel
Arnošt	Muž	18	Základní	Student
Adam	Muž	33	Vysokoškolské	Učitel
Boris	Muž	17	Základní	Student
Bedřich	Muž	32	Vysokoškolské	Učitel
Ctirad	Muž	18	Základní	Student
Cecil	Muž	36	Vysokoškolské	Učitel
Daniela	Žena	22	Středoškolské s maturitou	Student
Dalibor	Muž	36	Vysokoškolské	Učitel

Skutečnost je tedy taková, že Arnošt je studentem Adama, Boris je studentem Bedřicha, Ctirad je studentem Cecila a Daniela je bývalou studentkou Dalibora s tím, že jsou nadále v kontaktu a to i prostřednictvím Facebooku. Tato výjimka je způsobena tím, jak jsem již uvedl výše, že v Daliborově současné třídě se nepodařilo najít studenta,

který by měl zájem se na výzkumu podílet. Teď se budu věnovat analýze chování na Facebooku v jednotlivých regionech dle teorie sebe prezentace, jak ji představili Goffman a Meyrowitz.

4 ANALÝZA A ZJIŠTĚNÍ

V této části práce se budu zabývat samotnou analýzou rozhovorů. Jména všech informátorů byla anonymizována a v zájmu důvěrnosti výzkumu změněna. Analýza přepisů pořizovaných rozhovorů se uskutečnila jako kombinace kódování dle teorie sebe prezentace, kódování dle rozdělení autority podle A. Vališové a otevřeného kódování.

4.1 Regiony

Nejprve podrobím analýze jednotlivé regiony tak, jak je na základě teorie sebe prezentace vytyčil E. Goffman, jehož práci následně aktualizoval pro prostředí elektronických médií a sociálních sítí J. Meyrowiz.

4.1.1 Zákulisí

Prvním regionem, který dostane prostor v analýze, je region zákulisí. V prostředí Facebooku si je pod tímto pojmem možné představit různé druhy soukromé komunikace, například osobní chaty, kdy uživatelé vnímají, že jsou tyto interakce ostatnímu publiku nepřístupné.

Zákulisí ve smyslu, že by uživatelé před druhou stranou skrývali určité informace, se v rozhovorech příliš neobjevovalo, obě strany byly poměrně otevřené. Zákulisí nebylo přítomno ve speciálních nástrojích nastavení přímo na Facebooku, realizováno bylo spíše ve filtrování informací, které si učitel/student dá na Facebook, jak o tom mluví například student Boris:

Boris – student: „*Jako já to беру tak že prostě co ten člověk nechce abys viděl tak si tam (na Facebook, pozn. aut.) prostě nedá nebo to nějakým způsobem filtruje ty věci. Ale tak určitě jako když sem si ho poprvý přidal tak sem koukal prostě kde co dělal, s kým a tak, abych zjistil kdo že to teda je, když on vlastně může udělat úplně to samý, žejo.*”

Z jeho výpovědi je patrné, že je pro něj přirozené, že učitel může udržovat zákulisí svých informací z kontaktu tváří v tvář tak, že když “nechce, aby něco bylo vidět, tak si to tam prostě nedá”. Co se učitel rozhodne dát na Facebook, to se stává informací střední zóny, kterou je možné kdykoliv prohlížet. Boris tak uvádí, že prozkoumával uživatelský profil svého učitele po tom, co se stali facebookovými přáteli, aby poodhalil informace, které v kontaktu tváří v tvář zůstávaly v zákulisí, protože učitel mohl udělat to samé.

Před svými studenty však nic neskrývali ani učitelé. Borisův učitel Bedřich doslova říká:

Bedřich – učitel: „(...) *neskrývám před nikým nic, i když vim, že to jde, tak to nedělám.*”

Specifickým druhem zákulisí, který se několikrát objevil ve výpovědích, je zákulisí, které bychom mohli nazvat funkční. Jeho zvláštnost spočívá v tom, že je skryté určité části publika z ryze pragmatických důvodů, ne kvůli obavě ze zveřejňování zákulisních informací. V mém případě se jednalo o různé specializované skupiny na Facebooku, které učitelé využívají jako komunikační platformu se svými studenty například v rámci seminářů. Učitel Adam o nich říká:

Adam – učitel: „ (...) *třeba tady mám skupinu zeměpisný seminář, tak tady jim třeba přidávám podklad pro domácí úkol nebo souhrn z posledního semináře a komunikujeme vlastně v rámci té skupiny (...)*”

Adamova skupina pro zeměpisný seminář je tedy skryta všem uživatelům Facebooku kromě samotného Adama a jeho studentů, kteří tento seminář navštěvují. Není to ovšem z důvodu toho, že by se její členové báli zveřejňování informací z ní, ale z čistě funkčních důvodů, neboť informace v ní obsažené jsou pro ostatní publikum irelevantní.

Ve vztahu ke studentům a učitelům se tedy nevytvářela speciální zákulisí vyjma těch funkčních, případně zákulisí ze vztahu v kontaktu tváří v tvář.

4.1.2 Střední zóna

Druhým regionem je na základě teoretického ukotvení práce střední zóna. Pod ní spadají v rámci Facebooku zejména interakce na facebookové zdi, tedy hlavní stránce profilu uživatele, ale také například interakce ve veřejných skupinách či stránkách. Právě do střední zóny pronikají informace ze zákulisí kontaktu tváří v tvář (příspěvky, fotografie), které jsou následně viditelné pro ostatní uživatele. Učitelům a studentům se tak dostává informací, které by v rámci interakcí ve školním prostředí a v prostředí běžného kontaktu o sobě nezjistili.

Respondenti hovořili o tom, že získání informací o druhé straně ze střední zóny mohlo mít dva protichůdné dopady. Prvním druhem jsou situace, kdy se respondent na základě získaných informací cítil blíže druhé straně. Více získaných informací navozovalo dojem, že jsou si bližší nejen ve školním prostředí, ale také v osobním životě. Tyto informace a vzájemné přibližování se bylo zejména ze strany žáků vnímáno pozitivně, jak je vidět například u studenta Arnošta:

Arnošt – student: „(...) tím že sme na tom Facebooku spojený, tak mi príde že mam k tomu človeku nějakým způsobem blíž, jo. Že ty vidíš ty detaily, který bys normálně třeba netušil a z toho jako formálního učitele ti to udělá jako obyčejného člověka, kterej má prostě psa a o víkendu si jede na chatu na kolo, jo. Kdybych ten Facebook neměl tak si možná třeba můžu myslet že jde ze školy do knihovny nebo něco a takhle vidim že to tak jako není a že ten člověk má normální život jak ty (...)”

V případě Arnošta se tedy ukázalo, že se na základě informací ze střední zóny svého učitele k němu cítil blíže a pomohlo mu to vidět jej v lepším světle. Tato situace však nebyla vždy vnímána pozitivně ze strany učitelů. Příkladem může být příběh Bedřicha, kde je pronikání zákulisních informací do střední zóny vnímáno jako možné ohrožení učitelské role. Bedřich o jednom ze svých studentů říká:

Bedřich – učitel: „U současnejch studentů se snažim to prostě nějak víc brzdit (...) on (student, pozn. aut.) za mnou prostě přišel ať mu klidně tykám a tak, jo a pak dokonce přišel, jestli nepudeme na pivo. Tak mu říkám, že klidně pudeme na pivo, ale je to prostě nevhodný (...) myslim, že by tam měl bejt nějaký odstup.”

Profesní vztah narušují také informace, které učitelům znemožňují hodnotit žáka na základě vědomostí, ale roli začínají hrát informace osobního rázu, například politického přesvědčení. V případě tohoto druhu informací šlo o to, že se učitel dozvěděl informace, které by možná raději ani nevěděl. Zkušenost má opět Bedřich:

Bedřich – učitel: „(...) *ale vim, že sem i odstraňoval lidi, který se prostě vědomě hlásili k nějakejm nazi věcem nebo tak, tak to sem prostě mazal.*”

Bedřich tedy ve střední zóně na Facebooku našel informace, které jej donutily dokonce ukončit facebookové přátelství s daným uživatelem. Sdílení konfliktního, nenávistného či jinak závadného obsahu tedy může vést až ke smazání daného uživatele ze seznamu facebookových přátel.

Díky informacím získaným ze střední zóny tedy může dojít k přiblížení uživatelů, ale zároveň mohou tyto informace být pro uživatele také nepříjemné a ve svém důsledku mohou vést k vytvoření negativního obrazu o druhé straně.

4.1.3 Forbína

Posledním regionem dle dělení Goffmana a Meyrowitze je forbína. Tu je na Facebooku možno chápat jako prostor pro sebe prezentaci jeho uživatelů. Tím, že uživatelé na Facebook umísťují příspěvky v různých formách, se snaží nějakým způsobem působit na publikum. Forbína umožňuje, aby se způsob sebe prezentace na Facebooku lišil od sebe prezentace v kontaktu tváří v tvář. O tom ve své výpovědi mluví například Dalibor:

Dalibor - učitel: „*No tak jako když pomínu, že škola je vlastně někdy tak trochu divadlo, takže nikdy nevíte co je vlastně pravda a co lidé jenom předstírají (...)*”

Dalibor si je tedy vědom přítomnosti forbíny také ve skutečném světě mimo Facebook. Zároveň se však vyjadřuje v tom smyslu, že na Facebooku se nesnaží vytvářet před svým publikem (také z řad studentů) žádný dojem:

Dalibor – učitel: „(...) *já to tak rozhodně nemám. Na Facebooku se prezentuju tak, jak je mi vlastní normálně (...)* podle mě by to stejně ani nefungovalo, když vás ti lidé znají.”

Žádné jiné strategie prezentace na forbině, pomocí kterých by se studenti nebo učitelé snažili na druhou stranu nějak konkrétně působit a něco by tím sledovali, se v datech neobjevily. Jak učitelé tak studenti spíše vnímali prostředí Facebooku jako to, kde může uživatel pochopit, jak se hraje role ve škole. Facebook jim tak pomohl nahlédnout do zákulisí školního představení.

4.2 Podoba autority vyjednávaná mezi učiteli a studenty na Facebooku

V této části práce se zaměřím na podobu autority, na to, jak je tato vyjednávaná v prostředí Facebooku a jakým jejím aspektům přikládají důležitost uživatelé Facebooku z řad studentů a učitelů.

4.2.1 Autorita poziční

Z nasbíraných dat vyšlo najevo, že učitelé chápou svou autoritu spíše jako poziční a kladou důraz právě na tento její aspekt. O důležitosti pozičního aspektu autority říká učitel Cecil:

Cecil – učitel: „(...) je to (autorita, pozn. aut.) samozřejmě něco co je nutný k tomu, aby ta komunikace mohla fungovat, pro mě je hlavní to, že já jsem učitel a oni studenti, tečka.”

Pro Cecila je tedy důležitá formální hierarchie vztahu učitel-žák, která je pro něj hlavním pilířem jeho autority. Zároveň však hovoří o tom, že v prostředí Facebooku se hranice této autority mohou určitým způsobem stírat. Říká:

Cecil – učitel: „(...) na tom Facebooku je to v tomhle těžký, tam když si s někým píšu, tak je to jiný prostředí a občas ti studenti jsou řekněme lehce přidrží.”

Prostředí Facebooku a absence kontaktu tváří v tvář tedy v případě Cecila vyústila v neadekvátní chování jeho studentů. To je možno chápat jako specifikum Facebooku – přestože formální hierarchii vztahu učitel-žák jeho studenti tváří v tvář

nezpochybňují, na Facebooku je její vynucování již složitější. Ostatně podobnou zkušenost má také Adam, ten svou autoritu popisuje takto:

Adam – učitel: „(...) *kus té autority má člověk i tím, že je starší, že není student, ale je ten učitel, takže ho studenti respektují (...)* ”

Také Adam tedy vnímá svou autoritu zejména jako poziční a akcentuje důležitost toho “být učitelem”. Zároveň si myslí, že jeho přítomnost na Facebooku nemusí mít bezprostředně negativní vliv na jeho autoritu ve třídě, když říká:

Adam – učitel: „(...) *myslím si že i když tady na tom Facebooku sem a sdílím i nějaký věci prostě nejenom ty organizační, tak že to mojí autoritu poškozovat nemusí, ale sem opatrnější než sem byl třeba před já nevím pěti šesti rokama.*”

Na Facebooku tedy sice co se týče managementu regionů k nějakým zásadním úpravám ze strany učitelů nedochází, nicméně učitelé na Facebook nedávají úplně vše, udržují si určité zákulisí z kontaktu tváří v tvář.

Učitelé z mého vzorku tedy obecně akcentovali především poziční aspekt autority. Jejich opatrnost znamená, že přestože přímý vliv Facebooku na autoritu nevnímají, určité obavy z její změny či postupné ztráty u nich panují, z toho důvodu na Facebooku například nepublikují vše, neboť vnímají, že by Facebook určitým způsobem mohl jejich poziční autoritu narušit.

4.2.2 Autorita osobní

Zatímco učitelé vnímali svou autoritu zejména jako poziční, jejich studenti ve svých výpovědích kladli obecně (mimo Facebook) důraz především na její osobní aspekt. Tento důraz se objevil ve všech čtyřech výpovědích. Charakter, osobnost, fluidum – všechna tato slova se objevovala v rozhovorech se studenty, když měli popisovat autoritu svého učitele. Student Arnošt například říká:

Arnošt – student: „(...) *nevím do jaký míry tě tohle třeba na tom pedáku naučej, jako něco jak jednat s lidma asi určitě, ale do značný míry jako si myslím že to prostě musíš mít v sobě.*”

Daniela dodává:

Daniela – studentka: „*Určitě má autoritu si myslím, takovou tu přirozenou asi, že si nic nemusí vynucovat a studenti ho respektují.*”

Studenti tedy vnímají obecně autoritu učitelů zejména jako osobní. Role Facebooku v utváření tohoto aspektu může spočívat například v tom, že se studenti dozvídají z profilu učitelů informace, které pomáhají posilovat tento vliv. O tom hovoří například Ctírad:

Ctírad – student: „(...) *já sem se tam (na facebookovém profilu, pozn. aut.) dozvěděl věci, který mi vlastně akorát potvrdily to, co už jsem si myslel – že je to charismatickej, chytrej a vzdělanej člověk.*”

Ctírad si tedy prozkoumáním profilu svého učitele potvrdil domněnky, které získal při interakcích se svým učitelem tváří v tvář. I pro něj je tedy důležitý zejména aspekt osobní, jakési charisma jeho učitele.

Studenti tedy vnímají autoritu učitele zejména jako osobní a obecně přikládají důležitost tomuto jejímu aspektu. S tím koresponduje také sebezprezentace učitelů na Facebooku, která má tendenci je v tomto názoru utvrzovat.

V datech se sice nic podobného neobjevilo, nicméně můžeme předpokládat, že pokud by se student (například prostřednictvím Facebooku) dozvěděl o učiteli něco špatného, mohlo by to tento charismatický rys autority podkopat.

4.2.3 Autorita funkční

Ve výpovědích respondentů se objevil také aspekt funkční, ovšem ne v takové míře jako aspekty poziční a osobní. Jako funkční svou autoritu vidí jak učitelé tak jejich

studenti a to zejména když popisují, jak vykonávají učitelé svou práci. Vidět je to například v úryvku Bedřicha:

Bedřich – učitel: „*No já se snažím ze všech sil přirozeně bejt takovej jakej sem, nic moc jako nehrát, samozřejmě občas je potřeba se trošku stylizovat do nějaký jakoby pózy (...) ale snažím se bejt přirozenej.*”

Dalibor k tomu přidává:

Dalibor – učitel: „*Tu autoritu vidím i v tom (...) prostě snažím se dělat svou práci nejlíp, jak můžu.*”

V prostředí Facebooku je možné funkční aspekt spatřovat v tom, že přestože platforma pro komunikaci se mění, role učitele a studenta zůstává. Učitel je tedy vlastně “v práci” také tehdy, komunikuje-li se studentem na Facebooku. Vystupuje tedy v jemu příslušné roli i v této komunikaci. Viz Daniela:

Daniela – studentka: „*(...) pro mě je hlavně důležitý, jak to ten člověk podává o hodině než nějaký věci mimo (...) a ta komunikace na tom Facebooku tomu pak odpovídala.*”

V případě Daniely tedy komunikace s jejím učitelem odpovídala jejich příslušným rolím, které zastávali ve školním prostředí.

Pro učitele má tento fakt – to, že musí vystupovat v učitelské roli také mimo školní prostředí – ovšem také jiné dopady. Dochází zde ke kolonizování jejich volného času a interakce se studenty je postupem času mohou začít zaneprázdnňovat či unavovat. To potvrzuje učitel Bedřich:

Bedřich – učitel: „*(...) on napíše (student, pozn. aut.) kdykoliv má dotazy na všechno možný, ale už je to v takový míře, že já mam pocit, že tu komunikaci jakoby zahlcuje.*”

4.3 Otevřené kódování

Zajímavé okruhy pro výzkum vzešly také z otevřeného kódování. Do analýzy jsem se rozhodl zařadit tři z nich, které mi přišly relevantní k tématu a na kterých se pokusím ilustrovat některé věci, které by mohly pomoci lépe pochopit odlišnosti skupin učitelů a studentů v prostředí Facebooku.

4.3.1 Způsoby užívání Facebooku - studenti

Otevřeným kódem, na něž byla zaměřena i série otázek v dotazníku, byly *způsoby užívání Facebooku*. Ukázalo se, že každá ze skupin využívá odlišné způsoby užívání Facebooku, na něž vyhledávají odlišné informace a stránky. Studenti využívají Facebook jako prostředek k vytváření obrazu o sobě samém a přidávají si na něj různé věci, které je zajímají nebo se s nimi ztotožňují. Například Ctirad uvádí:

Ctirad – student: *„(...) když mam pocit, že je něco, co by ostatní měli vědět, tak to tam dám, fotky, videa a tak, nebo taky statusy (...) Teď tam můžu prostě vyjádřit otevřeně svůj názor na cokoliv... zároveň sleduju, co dělaj jiný lidi.“*

Oproti tomu Daniela je v tomto ohledu mnohem zdrženlivější a na Facebooku toho o sobě příliš neprozrazuje. Říká:

Daniela – studentka: *„No, moc ho nepoužívám asi jako že bych tam o sobě něco prozrazovala nebo psala, hlavně ke komunikaci asi a dozvíš se tam o nějakých akcích a tak. Ale fotek a statusů moc nemám a nedávám (...) spíš zdrženlivější jsem v tomhle asi, protože se bojím, no.“*

Daniela je ovšem jakousi výjimkou, ostatní informátoři se vyjadřovali spíše v duchu Ctiradova úryvku. To může být způsobeno částečně jejím odlišným věkem a také specifikem jejího vztahu s Daliborem, který má speciální kritéria k tomu, aby přijal studentovu žádost o přátelství na Facebooku.

4.3.2 Způsoby užívání Facebooku – učitelé

Učitelé se oproti tomu spíše snaží propagovat svou práci na Facebooku a organizovat různé skupiny či události. Například Adam uvádí:

Adam – učitel: „*No.. tak já třeba se snažim na tom Facebooku sdílet nebo zvat na to, co sám dělám hodně, takže to sou třeba sportovní akce, který spoluorganizuju (...) nebo třeba když dělám nějaký větší projekt, jako ted' sme třeba dokončovali knihu, tak to sem tady hodně sdílel...(ukazuje stránku na Facebooku) (...) Takže takhle teda prezentuju spíš teda svojí práci, než svoje aktivity.*”

Nicméně také mezi učiteli se objevovaly způsoby užívání Facebooku ve smyslu vyjadřování se k aktuálním událostem ve formě statusů, fotek, či komentářů. To dělá například Dalibor:

Dalibor – učitel: „*(...) tak jak sem říkal když se občas tak nějak podívám co kdo kde dělá, tak to sice teda dělá spíš manželka, ale občas tam přecejenom nějaký fotky z nějaký akce dám, protože používám Instagram, tak jenom prostě občas přepošlu fotku z Instagramu tam, nebo formou teda nějakýho toho krátkýho statusu se vyjádřim k něčemu, když mi to přijde důležitý... snažim se ale to nějak nepřehánět.*”

Podobně Facebook využívá také Cecil:

Cecil – učitel: „*(...) víceméně občas nějaké status s nějakým názorem na nějakou aktuální věc nebo tématiku. Ale spíš je to jako spontánní moje osobní věc, takže do mýho soukromí vidí skutečně jenom lidi, který mam jako přátele.*”

Zatímco studenti využívají Facebook primárně jako prostředek k vytváření obrazu o sobě samém, učitelé spíše využívají tohoto média k propagaci jejich aktivit a jako nástroj pro snadnější komunikaci, přestože určitými komentáři například k aktuálním tématům na něj přispívají také.

4.3.3 Komunikace

Dalším otevřeným kódem, který měl v datech zastoupení, byl kód komunikace. Tímto kódem jsem označoval pasáže přepisů, ve kterých respondenti popisovali, jakým způsobem spolu komunikují v prostředí Facebooku. Vyšlo najevo, že komunikace je vnímána odlišně – učitelé vnímají svou komunikaci jako oddělenou od té studentské, což je vidět na příkladu Adama:

Adam – učitel: „(...) oni tam především komunikují mezi sebou jako studenti (...) ale to beru jako jejich svět a řešil bych to jedině pokud by tím porušovali nějak zákony nebo školní řád, anebo kdyby to bylo přímo v mojí třídě, kde jsem třídní.”

Adam by se tedy k nějaké reakci uchýlil pouze tehdy, když by studenti svým jednáním zveřejňovaným na střední zóně Facebooku podhalovali části svého zákulisí, které by byly v přímém rozporu se současnou legislativou či školním řádem školy, na které Adam učí.

Rozdíly v komunikaci mezi studenty a v komunikaci mezi učitelem a studentem spatřuje také Cecil, který k tomuto říká:

Cecil – učitel: „(...) já tam (na Facebooku, pozn. aut.) vidím dokonce i věci, jak si navzájem píšou třeba o tom, že já nevím, že prostě nepudou na písemku nebo něco takovýho, ale to neřeším, pokud se tak nebaví se mnou. Oni kolikrát asi ani nevědí, že to můžu vidět.”

Učitelé tedy vnímají odlišnosti v komunikaci učitel-student a student-student. Na základě této odlišnosti by jim pak logicky přišlo nepatřičné, pokud by studenti komunikovali se svým učitelem jako s ostatními studenty a narušovali tak přirozenou hierarchii tohoto vztahu.

4.5 Reflexe výzkumníka

Určitým limitem výzkumu může být demografická homogenost obou skupin, jak studentů, tak i učitelů. Zejména u učitelů se mi však nepodařilo najít jiné informátory, kteří by byli vhodní pro můj výzkum, neboť museli splňovat podmínku v podobě aktivity na Facebooku a jejich přátelství se studenty v jeho prostředí. Tato homogenost může ovšem napomoci k získání podrobnějších informací o úžeji vymezené skupině.

Zároveň se ukázalo, že využití teorie podle E. Goffmana a J. Meyrowitze byla šťastná volba, protože se mi s její pomocí podařilo lépe pochopit strategie sebe prezentace obou skupin a to, jak tyto strategie navzájem ovlivňují jejich vztah. Rovněž přínosem se ukázala “etnografická procházka”, při které mi informátoři přímo ukazovali jejich aktivity na Facebooku, což mi pomohlo porozumět jejich sebe prezentacním a komunikačním strategiím na Facebooku.

Někteří učitelé mi nabídli tykání pro potřeby rozhovoru, což jsem s díky přijal. Přestože některým informátorům nebylo příliš příjemné hovořit o některých věcech, například jejich autoritě ve třídě, myslím, že všichni poskytli zajímavé výpovědi a snažili se mi s výzkumem pomoci.

Výzkum si neklade za cíl reprezentativnost, ale na druhou stranu poskytuje lepší pochopení toho, co se děje v učitelско-studentských interakcích také v prostředí Facebooku a to, jak tyto interakce chápou obě strany tohoto vztahu.

4.6 Budoucí výzkum

Pokud by někdo chtěl navázat na tento výzkum, nabízí se celá řada možností, jak to udělat. Jednou z možností by mohlo být etnografické zkoumání ve třídě, protože se nejedná o tolik rozšířený jev. Existuje většinová skupina studentů, kteří mají Facebook, ale nemají na něm učitele. Nicméně jsou zde i studenti, kteří Facebook vůbec nemají. Nabízí se tedy otázka, jak se tito studenti dozvídají informace, které jiní studenti zjišťují přes Facebook? Jakou roli může hrát tato neznalost při interakcích studentů ve třídě? Bude se odlišovat od těch, kteří s učiteli přes Facebook komunikují?

Další možností je zopakování výzkumu s jiným vzorkem učitelů a jejich

studentů. Zajímavé by bylo, pokud by se někomu podařilo sehnat starší učitele, kteří také mají Facebook a jsou na něm aktivní. Jakou roli by hrál jejich věk a zkušenosti při interakcích se studenty? Jaké přístupy a strategie formování autority volí starší učitelé a jak se tyto liší od jejich mladších kolegů? Jaké přístupy by ke starším učitelům volili v interakcích na Facebooku jejich studenti? To by mohly být otázky, na něž by budoucí výzkumny mohly nalézt zajímavé odpovědi.

5 INTERPRETACE

V této části práce bych se věnoval interpretaci svých zjištění a tato zjištění vztáhnul k teoretické části práce.

5.1 Management regionů

Co se týče managementu regionů dle teorie sebe prezentace, ukázalo se, že studenti ani učitelé nevyužívali žádné nástroje k filtrování obsahu vůči druhé straně. Charakter zákulisních interakcí v prostředí Facebooku mezi studenty a jejich učiteli byl tedy podobný jako interakce s ostatními uživateli v rámci tohoto média.

Nevyužívání těchto nástrojů mělo za následek to, že se učitelé i studenti dozvídali informace ze soukromí druhé strany. To v případě studentů vedlo k tomu, že ti měli pocit, že ke svému učiteli mají blíž. To koresponduje se závěry studií, kde se ukázalo, že studenti vnímají využívání Facebooku učiteli veskrze pozitivně a pomáhá jim to vidět je v lepším světle, než jen jako formální postavu za katedrou [Mazer et. al.: 2007; Teclhaimanot, Hickman: 2011]. V důsledku toho mají tedy obě strany sklon k přiblížení. Přestože dopady na studijní výsledky žáků tato práce nezkoumala, ukázalo se, že vztah se v kontextu Facebooku mění. Studenti vnímají podobnosti mezi nimi samými a svým učitelem, ale také podobnost svého učitele s ostatními facebookovými přáteli, což má tendenci je sblížovat.

S tím souvisí také vztah studenta a učitele na Facebooku tak, jak jej popisuje [Asterhan et. al.: 2013]. V datech bylo patrné, že studenti i učitelé vnímají vyjednávání *hranic soukromí* tak, jak je popisují autoři studie. Vyjednávání těchto hranic je individuální a závisí na jednotlivých uživateli. V případě mé práce měli tedy uživatelé obavu z nahlédnutí na určité aspekty osobních životů ostatních, které mohou vyústit až ve smazání uživatele z facebookových přátel, v mém případě se jednalo o například zveřejňování nenávistných stránek či názorů. Facebook se v tomto kontextu ukazuje jako místo kontroly, kdy jsou si učitelé vědomi své role a snaží se kontrolovat studenty produkovaný obsah. Pokud se tento obsah ukáže jako závadný, zvažují, že by proti němu zasáhli.

Další kategorií hranic, tak jak je popisují Asterhan et. al. [2013] jsou *hranice*

authority vs. intimacy. Přestože učitelé i studenti popisovali, že Facebook má veskrze pozitivní vliv na jejich vztah, občas se objevovalo nevhodné jednání studentů. Autoři studie zmiňují například nevhodná oslovení, v případě této práce se objevilo obecnější tvrzení o tom, že studenti mohou být občas v prostředí Facebooku „lehce přidrží“. To může být dáno charakterem Facebooku, tedy tím, že na něm studenti komunikují především se svými vrstevníky a určité rysy této komunikace pak mají tendenci přenášet do komunikace se svým učitelem, což je pro něj nežádoucí.

Poslední kategorií dle Asterhana et. al. [2013] jsou *hranice profesní a volnočasové*. I jejich přítomnost se potvrdila ve výpovědích respondentů. V mém případě byly tyto hranice vyjednány na místo, kdy učitelům začínalo vadit, že se na ně studenti obraceli s žádostmi a prosbami i mimo jejich oficiální pracovní dobu, což mělo za následek, že jim aktivita na Facebooku kolonizovala jejich volný čas, ve kterém se místo vlastních aktivit věnovali svým studentům. Tohoto faktu měli studenti tendenci zneužívat a tuto komunikaci tak tímto způsobem zahlcovat. Facebook se najednou stával nástrojem komunikace a kontroly i v čase, kdy spolu předtím učitel s žákem nekomunikovali. Tento fakt může být nežádoucí zejména pro učitele, který je na Facebooku propojen s desítkami studentů a jeho volný čas tak díky tomu může být do jisté míry omezen.

V kontextu výzkumu Rambe, Ng'ambi [2014] lze v rámci této práce identifikovat kategorii *vertikální dohled a narušení soukromí*. Sem autoři zařazují interakce, ve kterých studenti vyjadřovali obavy z dohledu jejich učitele na Facebooku a potenciálního nežádoucího narušování soukromí. Informátoři z řad studentů v mé práci se nevyjadřovali ve smyslu, že by cítili nějaký dohled od svého učitele a ve svých aktivitách na Facebooku se neomezovali. Naopak učitelé hovořili o tom, že vnímají některé zdánlivě negativní projevy svých studentů na Facebooku, ovšem pokud nejsou v přímém rozporu s legislativou či školním řádem, nehodlají proti nim zasahovat. Nicméně i tady se Facebook ukazuje jako místo kontroly zejména ze strany učitelů vůči studentům.

Nutno rovněž podotknout, že vztahy v jednotlivých dvojicích se lišily a každá z dvojic měla svá specifika. Obecně bylo možné tyto odlišně nastavené hranice pozorovat ve všech případech, nicméně jednotlivé nuance byly vždy podmíněny individualitami v konkrétním vztahu učitel-žák. Někteří učitelé tedy byli benevolentnější a tolerantnější vůči určitým druhům interakcí, někteří studenti pro změnu nevyužívali komunikaci s učitelem přes Facebook tolik, jako jiní.

5.2 Autorita

Ohledně autority, na základě dělení podle A. Vališové [1998] se ukázalo, že učitelé a žáci kladou důraz na odlišné aspekty autority. Zatímco učitelé vnímají obecně mimo Facebook svou autoritu spíše jako poziční, u studentů se objevoval důraz zejména na její osobní aspekt. Zajímavostí je, že pohled na ovlivňování autority v prostředí Facebooku se u obou skupin liší, přičemž učitelé mají spíše dojem, že jejich vystupování na Facebooku jejich autoritu spíše neovlivňuje. Na druhé straně studenti mají pocit, že na základě jejich sblížení se s učitelem díky informacím získaným na Facebooku se mohou hranice autority lehce snižovat, což se následně může projevat v jejich komunikaci na Facebooku. Studenti by zřejmě vzhledem k formální hierarchii jejich vztahu vnímali autoritu svého učitele i v okamžiku, kdy by se z nich stali „kamarádi“, ovšem to učitelé nechtějí dopustit, protože se bojí, že by z nich pak už nebyli schopní učitelé.

Důraz na osobní aspekt autority ze strany studentů může být částečně způsoben tím, že se z Facebooku dozvídají o svém učiteli osobní informace. Tyto informace jim mohou pomáhat dokreslovat charakter jejich učitele, který pro ně může být do jisté míry vzorem a tím, že jej blíže poznají, se jim potvrzují jejich domněnky z interakcí tváří v tvář, což má za následek silnější osobní aspekt autority a lepší znalost osobnosti jejich učitele.

Na druhé straně učitelé vnímají a charakterizují svou autoritu spíše jako poziční. Tento fakt může být způsoben jejich silným splynutím s rolí učitele, kde mají pocit, že jejich autorita je daná především jejich pozicí v systému vzdělávací instituce. Učitelé zároveň nemají pocit, že jejich autorita může doznávat změn kvůli tomu, že jsou aktivní na Facebooku, přestože někteří z nich se vyjadřovali ve smyslu, že jsou při interakcích se studenty „opatrnější, než byli předtím“. Jsou si tedy vědomi potenciálních problémů, nicméně žádné bezprostřední ohrožení své autority na Facebooku nenacházejí a výhody propojení se svými studenty pro ně převažují.

6 ZÁVĚR

Výzkum ukázal, že přátelství studentů a učitelů na Facebooku může ovlivňovat vztah obou skupin vzhledem k tomu, že jsou poodhalovány skutečnosti ze zákulisí světa tváří v tvář. Objevily se dva druhy ovlivnění tohoto vztahu. Jednak se ukázalo, že sebe prezentace uživatelů Facebooku může vést až k tomu, že si její druhá strana vymaže z facebookových přátel. Na druhé straně poodhalené skutečnosti ze zákulisí učitelů pomáhají studentům nahlédnout na jejich učitele v jiném světle – jako na člověka s vlastními zájmy, postoji a názory, než jen jako formální postavu za katedrou.

Rovněž se potvrdila důležitá role autority v tomto vztahu, která ovšem v průběhu času může doznávat změn. Učitelé vnímají svou autoritu především jako poziční, zatímco jejich studenti kladou důraz na její osobní aspekt. Učitelé ani studenti před sebou na Facebooku nic neskrývají a nefiltrují žádný obsah, který vytvářejí. Učitelé rovněž nevyužívají v prostředí Facebooku žádné konkrétní strategie k udržování autority.

Ukázalo se, že Facebook je oběma skupinami využíván zejména ke komunikaci, ovšem učitelé jej využívají i jako nástroj ke studijním účelům, když kupříkladu vytvářejí speciální skupiny ve facebookovém prostředí, kterými doplňují výuku ve škole a poskytují v nich studentům podklady ke studiu.

Způsoby užívání Facebooku se u jednotlivých uživatelů liší. Zatímco někteří se nezděrahnají prezentovat veřejně na svém profilu různé informace, jiní jsou ve sebe prezentaci spíše zdrženlivější. Výsledky této práce jsou sice kvalitativní sondou, mohou však sloužit jako podklad k dalšímu zkoumání například etnografického typu.

7 POUŽITÁ LITERATURA

ANG, R. P. Development and validation of the teacher - student relationship inventory using exploratory and confirmatory factor analysis. *Journal of Experimental Education*, 1, 2005, 55-73

ASTERHAN, C. S. C., Rosenberg, H. Schwarz, B. B., & Solomon, L. (2013). Secondary School Teacher-Student Communication in Facebook: Potentials and Pitfalls.

BOYD, D. M., & ELLISON, N. B. (2007). 'Social network sites: Definition, history, and scholarship'. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), article 11.

CREASEY G., Jarvis, P. and Knapcik, E. (2009) 'A measure to assess student-instructor relationships', *International Journal for the Scholarship of Teaching & Learning*, Vol. 3, No. 2, pp.1-10.

CRESWELL, John W. Qualitative inquiry and research design : choosing among five traditions. Second Edition. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2007. 395 s.

DLOUHÁ, Marie. *Nová etnografie? „Virtuální etnografická procházka“ jako příklad vedení etnografického výzkumu v době internetu*. *AntropoWebzin* [online]. 2012, roč. 2012, č. 3 [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/nova-etnografie-virtualni-etnograficka-prochazka-jako-priklad-vedeni-etnografickeho-vyzkumu-v-dobe-internetu>

ELLISON, Nicole B., Charles STEINFELD a Cliff LAMPE. The Benefits of Facebook "Friends: " Social Capital and College Students' Use of Online Social Network Sites. *Journal of Computer-Mediated Communication* [online]. 2007, 12(4): 1143-1168 [cit. 2015-07-29]. DOI: 10.1111/j.1083-6101.2007.00367.x.

GIVEN, Lisa M., et al. *The Sage encyclopedia of qualitative research methods*. [s.l.]: SAGE, 2008. 1014 s

GOFFMAN, E.: *Všichni hrajeme divadlo: sebeprezentace v každodenním životě*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999

GOLDER, Scott; WILKINSON, Dennis; HUBERMAN, Bernardo. Rhythms of social

interaction : messaging within a massive online network. Palo Alto: HP Labs, 2007. 16 s.

HALLINAN, Maureen T. *Teacher Influences on Students' Attachment to School. Sociology of Education*, Vol. 81, No. 3 (Jul., 2008), pp. 271-283

HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.

Israeli Ministry of Education (2011) *Director General Communication, Instruction 9.4-1: Education to Protectedness, to Ethics Keeping and to Appropriate and Wise behavior on the Web [in Hebrew]*, Jerusalem, Israel.

KOLÁŘ, Z.(1999). *Hledání modernizace vyučování, spojené s obnovením respektu k autoritě. In Vališová, A. Autorita ve výchově: vzestup, pád, nebo pomalý návrat*, s. 57-67. Praha: Karolinum.

LARSEN, M. C. (2008). Online Social Networking: From Local Experiences to Global Discourses. Paper presented at Internet Research 9.0: Rethinking Community, Rethinking Place, Copenhagen, Denmark.

LASHINSKY, K. (2010) 'Look at me! Look at me! Self-representation and self-exposure through online networks', *Digital Culture & Education*, Vol. 1, No. 1, pp.51–66.

LIVINGSTONE, S. (2008) 'Taking risky opportunities in youthful content creation: teenagers' use of social networking sites for intimacy, privacy and self-expression', *New Media & Society*, Vol. 10, No. 3, pp.393–411.

MAZER, Joseph P., Richard E. MURPHY a Cheri J. SIMONDS. I'll See You On "Facebook": The Effects of Computer-Mediated Teacher Self-Disclosure on Student Motivation, Affective Learning, and Classroom Climate. *Communication Education* [online]. 2007, 56(1): 1-17 [cit. 2015-07-29]. DOI: 10.1080/03634520601009710.

MANCA, S. a M. RANIERI. Is it a tool suitable for learning? A critical review of the literature on Facebook as a technology-enhanced learning environment. *Journal of Computer Assisted Learning* [online]. 2013, 29(6): 487-504 [cit. 2015-07-29]. DOI: 10.1111/jcal.12007.

MEYROWITZ, Joshua. *Všude a nikde: vliv elektronických médií na sociální chování*. 1. české vyd. Překlad Jan Jirák, Kateřina Jonášová, Irena Reifová. Praha: Karolinum, 2006, 341 s. ISBN 80-246-0905-3.

NYC Department of Education (2012) *NYC Department of Education Social Media Guidelines*, New York, NY.

PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška; MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

RAMBE, P. & NG'AMBI, D. (2011). Towards an information sharing pedagogy: A case of using Facebook in a large first year class. *Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline*, 14, 61-89.

ROSENBLUM, D. (2007) 'What anyone can know: the privacy risks of social networking sites', *Security & Privacy*, Vol. 5, No. 3, pp.40–49.

SEIDMAN, Irving. *Interviewing as qualitative research : a guide for researchers in education and the social sciences*. 3rd. ed. New York [N.Y.]: Teachers College, Columbia University, 2006. 162 s

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. vyd. 2. Praha: Portál, 2014, 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

TECLEHAIMANOT, B. and HICKMAN, T. (2011) 'Student-teacher interaction on Facebook: what students find appropriate', *TechTrends*, Vol. 55, No. 3, pp.19–30.

The Teaching Council (2012) *Code of Professional Conduct for Teachers*, 2nd ed., Maynooth, Ireland.

VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. (eds.): *Pedagogika pro učitele*. Grada, Praha 2011.

VALIŠOVÁ, Alena. *Autorita jako pedagogický problém a kolektiv*. Praha : Karolinum, 1998. 135 s. ISBN 80-7184-624-4

VALIŠOVÁ, Alena a kol. *Relativizace autority a její dopady na současnou mládež*. Praha : ISV, 2005. 314 s.

WASHBURNE, Chandler. The Teacher in the Authority System. *Journal of Educational Sociology*, Vol. 30, No. 9 (May, 1999), pp. 390-394

WEST, Anne, Jane LEWIS a Peter CURRIE. Students' Facebook 'friends': public and private spheres. *Journal of Youth Studies* [online]. 2009, 12(6): 615-627 [cit. 2015-07-29]. DOI: 10.1080/13676260902960752.

WESTLAKE, E.J. *Friend Me If You Facebook: Generation Y and Performative Surveillance*, *TDR (1988-)*, Vol. 52, No. 4 (Winter, 2008), pp. 21-40

WILLIAMS, Trevor. *Educational Ambition: Teachers and Students*. *Sociology of Education* [online]. 2004, vol. 48, issue 4, s. 432- [cit. 2014-10-14]. DOI: 10.2307/2112260.

WILSON, A., Lewis, J. and Currie, P. (2009) 'Students' Facebook 'friends': public and private spheres', *Journal of Youth Studies*, Vol. 12, No. 6, pp.615–627.